

УДК 330.3

Мелень О.В.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічного аналізу та обліку
Харківського національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»***Абрамова О.В.***магістр
Харківського національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*

МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ

Статтю присвячено дослідженню проблем малого підприємництва та можливості його ефективного функціонування в сучасних ринкових умовах. Малий бізнес є невід'ємною складовою ринкового господарства. Функціонування в сучасних ринкових умовах надає йому гнучкості, мобілізує фінансові й виробничі ресурси, прискорює темпи науково-технічного прогресу, вирішує проблему зайнятості населення. Тому багатостороння підтримка розвитку малого бізнесу та побудова соціально орієнтованої економіки має стати головним вектором реформ в Україні, що послужить фактором підвищення рівня життя населення та сприятиме процесам інтеграції національної економіки у світове глобальне господарство.

Ключові слова: мале підприємництво, сучасні ринкові умови, оздоровлення економіки, податкове навантаження, інвестування, кредитування малого бізнесу, реформа податкової системи.

Мелень О.В., Абрамова О.В. МАЛОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ВОЗМОЖНОСТИ ЭФФЕКТИВНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ

Статья посвящена исследованию проблем малого предпринимательства и возможности его эффективного функционирования в современных рыночных условиях. Малый бизнес является неотъемлемой составляющей рыночного хозяйства. Функционирование в современных рыночных условиях даёт ему гибкость, мобилизует финансовые и производственные ресурсы, ускоряет темпы научно-технического прогресса, решает проблему занятости населения. Поэтому многосторонняя поддержка развития малого бизнеса и построение социально ориентированной экономики должно стать главным вектором реформ в Украине, который будет служить фактором повышения уровня жизни населения и способствовать процессам интеграции национальной экономики в мировое глобальное хозяйство.

Ключевые слова: малое предпринимательство, современные рыночные условия, оздоровление экономики, налоговая нагрузка, инвестирование, кредитование малого бизнеса, реформа налоговой системы.

Melen O.V., Abramova O.V. SMALL BUSINESS IN UKRAINE: PROBLEMS AND OPPORTUNITY OF EFFICIENT FUNCTIONING

The article is devoted to the problems of small business and the possibility of its effective functioning in the current market conditions. Small business is an integral part of the market economy. Functioning in the current market conditions gives it flexibility, mobilizes financial and industrial resources, boosts scientific and technological progress, solves the problem of unemployment. Therefore, multilateral support of small business development and building a socially oriented economy should become the main vectors of reforms in Ukraine, which will serve as factors of improving standards of life and facilitating the integration of national economy into the world global economy.

Keywords: small business, current market conditions, economic recovery, tax burden, investment, small business lending, tax system reform.

Постановка проблеми. Виявлення і дослідження проблем та сприйнятливих умов функціонування малого бізнесу в Україні у контексті його підтримки державою та обґрунтування основних перспектив його розвитку є вкрай важливим моментом розвитку малого підприємництва, прискоренню процесу формування та ефективного використання фінансових ресурсів цього сектора економіки, поступової легалізації тіньового капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем та розвитку малого бізнесу приділялася значна увага вчених, практиків, представників органів державної влади. Серед вітчизняних і зарубіжних науковців, які зробили важливий внесок у дослідження проблем розвитку та оподаткування малого підприємництва, можна відзначити праці В.Л. Андрущенко, В.В. Буяковського, З.С. Варналія, В.П. Вишневського, Ю.Г. Дьякона, Ю.Б. Іванова, О.Р. Квасовського, А.І. Крисоватого, І.О. Луніної, П.В. Мельника, С.А. Музиченко, В.Н. Парсяка, А.М. Піддєрогіна, А.М. Соколовської, Т.В. Уманець, А.П. Чередніченко, В.О. Швадченка, С.І. Юрія.

Мета статті полягає у визначенні підходів до вирішення проблем малого підприємництва та його успішного функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва», під малими підприємствами розуміються [1]:

- юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середня чисельність працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 млн. євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

- фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, в яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 млн. євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Мале підприємництво є найбільш масовою, динамічною та гнучкою формою ділового життя зі своїми

закономірностями розвитку та специфічними перевагами. Малі підприємства в усьому світі відіграють важливу роль. У Західній Європі, США і Японії велике значення набув дрібний бізнес, де він поданий сукупністю малих і середніх підприємств. Основна їхня маса – це дрібні підприємства, в яких працюють не більше 20 чоловік. Малі підприємства забезпечують 2/3 приросту нових робочих місць, що дозволило значно скоротити безробіття у цих країнах.

В Євросоюзі налічується понад 20 млн. підприємств малого та середнього бізнесу, які дають більше половини загального обороту і доданої вартості. Число зайнятого населення у малому бізнесі Європи становить близько 70%. Найбільша кількість малих підприємств створено у торгівлі, будівництві та харчовій промисловості. Малий бізнес в Європі стимулює розвиток конкуренції, змушує великі компанії впроваджувати нові технології та поліпшувати ефективність виробництва. Ефективність усієї економіки ЄС безпосередньо залежить від успішної діяльності малого та середнього бізнесу. Тому в рамках Євросоюзу здійснюється політика підтримки малого підприємства, головною метою якої – збалансування інтересів держави і бізнесу, забезпечення оптимальних умов для підприємницької діяльності, збільшення конкурентоспроможності малого бізнесу [2].

Ефективне функціонування малого бізнесу виступає як запорука соціальної стабільності, економічної конкуренції і розвитку політичної демократії. Розвинутий ринковим відносинам притаманні переважаючий вплив попиту зі швидкою реакцією на нього, пріоритет приватної власності, розвинута ринкова інфраструктура, дієвість та усталеність законодавства, фінансова стабільність, доступність засобів виробництва, традиції використання договірних відносин, інформаційна відкритість, відсутність корумпованості.

Розвиток малого підприємництва та його ефективне функціонування має створювати сприятливі умови для оздоровлення економіки держави: бути одним із провідних секторів економіки; розвивати конкурентне середовище та сприяти послабленню монополізму; створювати додаткові робочі місця; активніше здійснювати структурну перебудову економіки; розширювати споживчий сектор; формувати новий соціальний прошарок підприємців-власників. Сталий розвиток малих підприємств має привести до насичення ринку товарами і послугами, підвищити експортний потенціал, привести до кращого використання місцевих сировинних ресурсів. Тобто основними цілями регулювання і підтримки малого бізнесу в Україні є: зміцнення єдиного внутрішнього ринку; усунення адміністративних бар'єрів; уніфікація законодавчої бази, посилення взаємодії з країнами ЄС для більш глибокого економічного співробітництва.

Але, на превеликий жаль, мале підприємництво в Україні у своїй діяльності і досі стикається з великими труднощами. Слід зазначити, що стан товарного ринку в Україні, на якому діють суб'єкти малого підприємництва, суттєво відрізняється від економічно розвинутих країн.

Малий бізнес в Україні занадто зарегульований і забюрократизований, щоб успішно розвиватися. Висока зарегульованість економіки уповільнює процес утворення нових підприємств, а вже створені підприємства позбавляє змоги вести активну інноваційну діяльність. Суперечливість та нечіткість законодавства, відсутність механізмів, які зробили б його виконання обов'язковим для всіх, а також високий рівень оподаткування суб'єктів підприємництва і

висока вартість провадження ділової діяльності продовжують заганяти підприємства у «тінь».

Провідні міжнародні організації вносять Україну до списку держав, найбільше вражених корупцією, а іноземні інвестори серед основних причин свого небажання працювати в Україні називають несприятливий діловий клімат взагалі та високий рівень корупції зокрема [3].

Помітних зрушень на краще поки що не відбувається, спостерігається скорочення обсягу бюджетних надходжень, інвестиційна привабливість українських підприємств знижується, можливості для чесного ведення бізнесу і конкуренції зменшуються, а підприємці майже суцільно залежать від тиску з боку чиновників, боротьбою з корупцією у своїй більшості займаються чиновники, які не зацікавлені в її поваленні. У цілому правове, соціально-економічне середовище для малого підприємництва стає, на жаль, дедалі не сприятливішим, оскільки основним джерелом корупції є недосконалість законодавчої бази. Крім того, спостерігається активний процес концентрації капіталу з одночасним установленням фінансового і управлінського контролю за самостійними підприємствами з боку великих компаній та відповідних монопольних угруповань.

Однією з головних проблем ефективного функціонування малих підприємств є недостатня ресурсна база, як матеріально-технічна, так і фінансова. На разі динамічний розвиток малого бізнесу значно стримується фінансовими бар'єрами. Основним джерелом інвестицій поки що залишаються тільки власні фінансові ресурси суб'єктів малого бізнесу. Банківські кредити використовуються обмежено через великі процентні ставки та відсутність гарантій для банків (у вигляді застав або високоліквідних активів) [4]. Фінансова допомога, що надається Українським фондом підтримки підприємництва та Державним інноваційним фондом, є досить незначною.

В умовах, коли державна фінансова політика з підтримки малого підприємництва не здатна створювати умови для необхідного розвитку інфраструктури, що стимулювало б ефективніше функціонування та проникнення малого бізнесу в нові галузі економіки, з кожним роком мали б зростати обсяги міжнародної підтримки у вигляді створення нових бізнес-центрів та кредитних ліній. Проте інвестиції міжнародних фондів у розвиток малого підприємництва у вітчизняній економіці набагато нижче, ніж в інших європейських країнах.

Важливими заходами державної підтримки малого бізнесу в Україні мають бути: розробка програм пільгового кредитування малого підприємництва із залученням можливостей державних банків та їх державне гарантування; розробка та впровадження механізму стимулювання комерційних банків, які б надавали пільгові кредити малим підприємствам, що здійснюють свою діяльність у пріоритетних напрямках; удосконалення механізмів оподаткування та спрощення адміністрування податків (як внутрішній ресурс малого підприємництва); створення банку мікрофінансування з частковим внеском держави та МФО; створення спеціальних державних фондів підтримки малого підприємництва; зменшення вартості проходження адміністративних процедур і отримання адміністративних послуг; створення спеціалізованих державних інституцій страхування експортно-імпорتنих операцій та інвестиційних банків.

Як уже зазначалося, наявність корупції у відносинах малого бізнесу з публічними органами влади виступає одним із негативних факторів стримування

розвитку та ефективної діяльності малого бізнесу. Важливими заходами зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність має стати запровадження електронного врядування; підвищення рівня захищеності малого бізнесу; здійснення ефективної дерегуляції малого підприємництва; забезпечення реального дотримання законодавства; реальна реформа податкової системи.

На сьогоднішній день в Україні спостерігаються складні умови для стабільного розвитку підприємств малого бізнесу, які спричиняються також і податковим навантаженням. Однією з причин є низька мотивація суб'єктів господарювання залишати обігові кошти на підприємстві та відсутність стимулів збільшення прибутковості діяльності підприємств. Недосконалість податкової політики та відсутність чітких механізмів реформування економічної діяльності підприємництва не сприяють можливості його ефективного функціонування.

Для малого бізнесу податковий режим набуває прогресивного характеру: чим більше дохід – тим більше податкове навантаження, оскільки основний принцип оподаткування: «Більше виробив – більше заплатив державі». Існуюча система оподаткування змушує підприємства до штучного нарощування власної витратної частини. Підприємство будь-яким шляхом намагається мінімізувати власний прибуток, оскільки фактично з валового прибутку підприємство має сплатити 20% ПДВ та 18% податку на прибуток, тобто разом це складає 38%.

Надмірне податкове навантаження призводить до таких негативних наслідків, як зниження ділової активності суб'єктів господарювання, «тінізація» економіки, відтік національних капіталів за кордон [5].

Постійні зміни, що відбуваються у податковому законодавстві, також виступають стримуючим фактором розвитку малого бізнесу та його інвестування європейськими країнами. Існуюча податкова система робить неможливим планування ведення бізнесу в Україні: зміни та доповнення щодо порядку оподаткування вносяться мало не щодня; спостерігається наявність значного впливу контролюючих органів на діяльність підприємства; виникає необхідність підприємств оптимізувати своє податкове навантаження.

Основними умовами легалізації бізнесу та можливістю його ефективного функціонування виступають: зниження податкового навантаження та створення умов, за яких будь-яка людина, яка вміє щось робити, могла розпочати свій власний легальний бізнес.

У даній ситуації виникає необхідність проведення податкової реформи та побудови такої податкової системи, яка буде простою, економічно справедливою, з мінімальними затратами часу на розрахунок і сплату податків, створюватиме необхідні умови для сталого розвитку національної економіки, забезпечуватиме достатнє наповнення державного бюджету України і місцевих бюджетів. Головними напрямками реформи є перехід від наглядово-каральної функції фіскальних органів до обслуговуючої, що допомагатиме у нарахуванні та проведенні сплати податків, а не має на меті наповнення бюджету за рахунок фінансових санкцій та переплат; зменшення кількості податків, їх розміру та спрощення порядку розрахунку і сплати; запровадження електронних сервісів для платників податків; зменшення податкового навантаження на заробітну плату з метою її детінізації; удосконалення законодавства України, спрямованого на посилення боротьби зі схемами ухиляння від сплати податків як юридичними, так і фізичними особами, удосконалення адміністрування податку на додану вартість,

формування системи податкового контролю залежно від ступеня ризику в діяльності платників податків, забезпечення відкритості доступу до інформації про сплату податків, удосконалення законодавства з питань трансфертного ціноутворення, запровадження контролю над видатками фізичних осіб [6].

Висновки. Отже, підприємницька діяльність є основою економічного і соціального розвитку, вирішення соціальних проблем, подолання бідності та забезпечення високого рівня життя громадян. Тому в кожній країні питання створення належних умов для відповідального перед державою соціально орієнтованого, спрямованого на вирішення як поточних, так і довгострокових задач бізнесу завжди належали до першочергових [7]. На разі умови діяльності малого бізнесу є складними не тільки з огляду на корупцію і зарегульованість, але й з огляду на економічні проблеми України. Ситуацію щодо підтримки малого підприємництва погіршує відсутність послідовної державної політики, спрямованої на підтримку і розвиток цього сектору. Середовище для діяльності малого бізнесу потребує швидких та ефективних реформ, тому в рамках держави повинна здійснюється політика підтримки малого підприємництва, головною метою якої – збалансування інтересів держави і бізнесу, забезпечення оптимальних умов для підприємницької діяльності, збільшення конкурентоспроможності малого бізнесу. Щоб максимально стимулювати малий бізнес, в державі мають бути прийняті заходи, які усунуть адміністративні перешкоди для малого бізнесу. Насамперед мають бути внесені зміни, що стосуються податку на додану вартість, коригування умов фінансування і зміни в соціальній політиці держави, мають бути впроваджені європейські юридичні моделі на зразок таких, як Європейська акціонерна компанія та Європейський пул економічних інтересів, які б дозволили малим підприємствам із різних країн, що вступають у ділові відносини, ефективно вирішувати проблеми розбіжностей правових систем різних держав.

Реалізація цих та інших заходів сприятиме розвитку малого підприємництва, прискоренню процесу формування та ефективного використання фінансових ресурсів цього сектора економіки, поступової легалізації тіньового капіталу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» № 4618-VI від 22.03.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>
2. Малий бізнес: зарубіжний досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.remzavod.biz/e9.html>.
3. Деретуляція економіки як один із шляхів подолання проблеми тіньової економіки і корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ucipr.org.ua/publications/deregulation-ekonomiki-iak-odin-iz-shliakhiv-podolannia-problemi-tinovoii-ekonomiki-i-koruptcii>.
4. Фінансові ресурси малого бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroua.net/economics/documents/category-92/doc-83/>.
5. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо створення умов для детінізації економіки та створення сприятливого інвестиційного клімату)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/.../webproc34?id>.
6. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/5/2015.
7. Ладунка І.С. Сучасні проблеми активізації розвитку малих виробничих підприємств / І.С. Ладунка // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – № 7(3). – С. 79–47.